

Ενημερωτικό Δελτίο Ευρωπαϊκής Πολιτικής

■ Ο Ρόλος των Δημοκρατικών Κοινωνικών Κινήματων στην Οικοδόμηση Εμπιστοσύνης & Δυσπιστίας

Κοινωνικά κινήματα και οικοδόμηση εμπιστοσύνης

Η διάβρωση της εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση και την καθιερωμένη πολιτική έχει γίνει τα τελευταία χρόνια μείζον ζήτημα πολιτικού και ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος, με τους ειδικούς να προσπαθούν εντατικά να προσδιορίσουν τους κύριους παράγοντες και την πιο αποτελεσματική αντιμετώπιση. Στη συζήτηση αυτή, η συμμετοχή των πολιτών θεωρείται βασικό στοιχείο για τη διεύθετη της συνεχιζόμενης κρίσης εμπιστοσύνης στις σύγχρονες κοινωνίες. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση κάθε άλλο παρά απλή είναι, καθώς η κρίση εμπιστοσύνης συνοδεύεται από την πολιτική απογοήτευση, την αποξένωση και την απομάκρυνση των πολιτών. Στην πραγματικότητα, σε πολλές χώρες, οι πολίτες τείνουν να απογοητεύονται όλο και περισσότερο από την παραδοσιακή πολιτική σκηνή και η συμμετοχή των ψηφοφόρων είναι χαμηλή. Την ίδια στιγμή, τα διάφορα πολιτικά πεδία φαίνονται ελάχιστα προετοιμασμένα για να επιτρέψουν τη δέουσα συμμετοχή των πολιτών. Όπως προκύπτει επίσης από πρόσφατες εκθέσεις της ΕΕ για το κράτος δικαίου ή για την εφαρμογή του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, οι παραδοσιακοί δίαυλοι συμμετοχής των πολιτών έχουν περιθωριοποιηθεί και αμφισβητηθεί τα τελευταία χρόνια. Η επιδείνωση των πολιτικών ελευθεριών αυξήθηκε με την πανδημική κρίση, με τις αρχές να επιβάλλουν περιορισμούς στην ελευθερία του συνέρχεσθαι και της συμμετοχής. Ταυτόχρονα, ο ρόλος της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας έχει αποδυναμωθεί, καθώς τα Κοινοβούλια είδαν τις αρμοδιότητές τους για ανάληψη πρωτοβουλιών και ελέγχου να μειώνονται. Οι θεσμοί τείνουν να

επιστρέφουν σε λιγότερο σύνθετες και απαιτητικές μορφές διαλόγου παρεμποδίζοντας την άμεση συμμετοχή των πολιτών οι οποίοι – καθώς εκλαμβάνονται ως μεμονωμένα άτομα – αποθαρρύνονται να ενταχθούν σε συλλογικές μορφές κινητοποίησης, όπως οι παραδοσιακοί ενδιάμεσοι φορείς ή τα κοινωνικά κινήματα, τα οποία θεωρούνται πιο πολιτικά και διεκδικητικά.

Ωστόσο, αυτό είναι μόνο το ένα μέρος της υπόθεσης, διότι παρακολουθούμε την ανάδυση νέων μορφών συλλογικής συμμετοχής σε όλη την Ευρώπη μέσω των κοινωνικών κινήματων. Αυτά τα κινήματα είναι ιδιαίτερα ενεργά σε τοπικό επίπεδο και μπορούν να κινητοποιήσουν πολλούς πολίτες για διάφορα κοινωνικά ζητήματα εξαιτίας του συμπεριληπτικού τους χαρακτήρα και της συμμετοχικής δομής τους ως προς τη λήψη των αποφάσεων. Την ίδια στιγμή, οι δημόσιες αρχές, ακόμη και σε τοπικό επίπεδο, δεν είναι επαρκώς εξοικειωμένες στη συνεργασία με τα κοινωνικά κινήματα. Δεν είναι ανοικτές ούτε συνηθίζουν να αντιμετωπίζουν με συνέπεια προτάσεις ή αιτήματα των πολιτών, μολονότι η λογοδοσία, η διαφάνεια, η ανοικτότητα και η ικανότητα επικοινωνίας θεωρούνται βασικά χαρακτηριστικά των θεσμών για την εξασφάλιση εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση.

Σε αυτό το πλαίσιο, το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ έργο EnTrust αφιέρωσε μέρος της ερευνητικής του δράσης στην ανάλυση του ρόλου των κοινωνικών κινήματων στη δημιουργία και αναπαραγωγή της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας. Μέσω του έργου μας, καλύπτουμε ένα σημαντικό ερευνητικό κενό αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στη δυσπιστία στη διακυβέρνηση και τη συλλογική κινητοποίηση, καθώς και

σε ό,τι αφορά τον αντίκτυπο των κοινωνικών κινημάτων στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης. Κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε ποιοτικά συγκριτικά δεδομένα σχετικά με την ικανότητα των κοινωνικών κινημάτων να κινητοποιούν δύσπιστους προς τους θεσμούς πολίτες – γύρω από την επίτευξη ενός κοινού στόχου – και, τελικά, να προκαλούν αλλαγές στη χάραξη πολιτικής. Προσπαθήσαμε επίσης να αποκτήσουμε μια εικόνα του τρόπου με τον οποίο τα μέλη των κοινωνικών κινημάτων αντιλαμβάνονται και οραματίζονται την ανοικοδόμηση της δημοκρατίας, καθώς και τη δυναμική γύρω από την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και την εφαρμογή των δημόσιων πολιτικών.

Για τον σκοπό αυτόν, διεξήχθησαν συζητήσεις σε ομάδες εστίασης με μέλη δύο διαφορετικών κοινωνικών κινημάτων (με «ηγέτες» και «υποστηρικτές») σε κάθε μία από τις ακόλουθες χώρες: Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Γερμανία, Ιταλία, Ελλάδα, Πολωνία και Σερβία. Τα κινήματα επιλέχθηκαν λόγω του δημοκρατικού τους χαρακτήρα, δηλαδή επειδή λειτουργούν συμπεριληπτικά και χωρίς διακρίσεις, εμπλέκοντας τους πολίτες σε οριζόντια αποκεντρωμένη λήψη αποφάσεων. Ήφειλαν επίσης να είναι ενεργά κατά τη διάρκεια της έρευνας. Τα κινήματα αυτά κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα θεμάτων, από περιβαλλοντικά ζητήματα, έκφραση αλληλεγγύης προς τους μετανάστες και υποστήριξη των δικαιωμάτων των γυναικών/και των ΛΟ-ΑΤΚΙ+ ατόμων μέχρι το ζήτημα της στέγασης.

Η έρευνα του EnTrust και ο διάλογος εμπειρογνομώνων με ερευνητές του EnTrust και τους ειδικούς από την πολιτική, την κοινωνία πολιτών και τον ακαδημαϊκό χώρο κατέδειξαν ότι η αυξανόμενη ενεργοποίηση των πολιτών μέσω των κοινωνικών κινημάτων όχι μόνο αποτελεί μια δόκιμη μορφή συλλογικής συμμετοχής, αλλά επιπλέον συνιστά σύμπτωμα του χάσματος εμπιστοσύνης μεταξύ των θεσμών και των πολιτών.

Τα ερευνητικά μας δεδομένα δείχνουν επίσης ότι αυτές οι νέες μορφές κινητοποίησης δεν έρχονται σε αντίθεση με τις πιο παραδοσιακές μορφές: η συνεργασία των κοινωνικών κινημάτων με τις ΜΚΟ είναι πολύ συνηθισμένη, βασίζεται σε κοινές αξίες και θεωρείται επωφελής.

Επιπλέον, η κινητοποίηση μέσω των δημοκρατικών κοινωνικών κινημάτων στοχεύει στην επίτευξη θετικής αλλαγής και μολονότι τα μέλη των κινημάτων αυτών εκφράζουν δυσπιστία προς τους θεσμούς, τείνουν να θεωρούν ότι η γενική εμπιστοσύνη αποτελεί προϋπόθεση για μια λειτουργική κοινωνία.

Δράσεις για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης των πολιτών στους θεσμούς σε όλα τα επίπεδα είναι επείγουσας σημασίας· ως εκ τούτου, προσδιορίσαμε ένα αρχικό σύνολο συστάσεων.

#1: Διασφάλιση του κράτους δικαίου και ενίσχυση των δημοκρατικών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος διαμαρτυρίας

Η πλήρης απόλαυση των πολιτικών ελευθεριών βρίσκεται στο επίκεντρο της εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη διαφύλαξη των δημοκρατικών δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου, ιδίως δε των δικαιωμάτων διαμαρτυρίας και συμμετοχής, τα οποία έχουν αμφισβητηθεί ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Στην Ετήσια Έκθεσή της για το Κράτος Δικαίου, η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλύει την ύπαρξη θεσμικών αντίβαρων (checks and balances) στο κράτος δικαίου, που συμπεριλαμβάνουν και τον πολιτικό χώρο· μάλιστα, από το 2022 έχει απευθύνει συγκεκριμένες συστάσεις για το θέμα αυτό σε αρκετά Κράτη Μέλη. Ωστόσο, δεδομένης της σημασίας του πολιτικού (civic) χώρου για την εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση, πιστεύουμε ότι οι επόμενες εκθέσεις θα πρέπει να συμπεριλάβουν ένα κεφάλαιο ειδικά αφιερωμένο σε αυτό το ζήτημα, και όχι μόνο μερικές παραγράφους στο πλαίσιο της ενότητας για τα θεσμικά αντίβαρα. Το κεφάλαιο αυτό θα πρέπει να βασίζεται σε δείκτες που να αξιολογούν τα νομικά πλαίσια και τις πολιτικές, μετρώντας την ικανότητα των θεσμών να αλληλεπιδρούν με την κοινωνία πολιτών και τα κοινωνικά κινήματα, καθώς και την ικανότητά τους να επιτρέπουν την εμφάνιση νέων κινημάτων και οργανώσεων. Η

συμμόρφωση με τις ειδικές ανά χώρα συστάσεις θα πρέπει επίσης να παρακολουθείται με την πάροδο του χρόνου και να καθίσταται εκτελεστική. Με αυτόν τον τρόπο, ο κύκλος αναθεώρησης του κράτους δικαίου θα συμβάλλει επίσης στην περαιτέρω ευαισθητοποίηση των πολιτών καθώς και στην οικοδόμηση βαθύτερης εμπιστοσύνης στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

#2: Υπεράσπιση της τοπικής δημοκρατίας

Η τοπική δημοκρατία είναι ο χώρος όπου η κυβέρνηση βρίσκεται πιο κοντά στους πολίτες και όπου οι αποφάσεις έχουν πιο απτό αντίκτυπο. Επίσης, στο τοπικό επίπεδο γεννιούνται και είναι πιο ενεργά τα κοινωνικά κινήματα.

Ωστόσο, αυτή η εγγύτητα και ο αντίκτυπος απειλούνται σήμερα από την τάση συγκεντρωτισμού, τον κατακερματισμό μεταξύ των διαφόρων επιπέδων εξουσίας και την αδυναμία των τοπικών αρχών να προσαρμοστούν στις νέες μορφές συμμετοχής και να ανταποκριθούν στις ανάγκες των πολιτών. Οι τοπικές κυβερνήσεις παλεύουν επίσης με μειωμένες δυνατότητες και πόρους.

Στο σημερινό πλαίσιο των επικαλυπτόμενων κρίσεων (για παράδειγμα, ο πόλεμος στην Ουκρανία, η οικολογική μετάβαση), η επένδυση στη συμμετοχική δημοκρατία είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Οι διαρθρωτικές αλλαγές είναι ζωτικής σημασίας για τον μετριασμό των επιπτώσεων στην απασχόληση, την κοινωνική ένταξη και την μετανάστευση. Η ΕΕ θα πρέπει να πιέσει τα Μέλη να διασφαλίσουν και να ενισχύσουν την τοπική δημοκρατία, δίνοντας προτεραιότητα σε αυτό το ζήτημα στο πλαίσιο ενός διαλόγου και σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές και την κοινωνία των πολιτών.

Συνιστούμε, επομένως, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στα Κράτη Μέλη να αναπτύξουν συγκεκριμένες δράσεις για την υπεράσπιση της τοπικής δημοκρατίας. Η επένδυση στη δημοκρατία θα

πρέπει να ξεκινά από το τοπικό επίπεδο και να καταλήγει στο επίπεδο της ΕΕ και αντίστροφα. Μόνο μέσω μιας τέτοιας προσέγγισης μπορούμε να οικοδομήσουμε ανθεκτικότητα και κοινές προοπτικές στις κοινωνίες μας.

Η ΕΕ δεν θα πρέπει να επενδύει απλώς στην ανάπτυξη των υποδομών ή της διοικητικής και δικαστικής επάρκειας, όπως είδαμε να συμβαίνει με το πακέτο ανάκαμψης της ΕΕ, αλλά θα πρέπει επίσης να συμμετέχει διεξοδικά στην ανάπτυξη της δημοκρατικής συμμετοχής. Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να ενδυναμώσει τις τοπικές κυβερνήσεις να αλληλεπιδρούν με την κοινωνία των πολιτών, τις οργανώσεις ή τα κοινωνικά κινήματα, παρέχοντας τα κατάλληλα εργαλεία, διαθέτοντας οικονομικούς πόρους και ευνοώντας τις συμπράξεις με την κοινωνία των πολιτών. Η ΕΕ θα μπορούσε να αξιοποιήσει καλύτερα το εργαλείο της τεχνικής υποστήριξης, το πρόγραμμα το οποίο παρέχει εξατομικευμένη τεχνική εμπειρογνωμοσύνη στα Κράτη Μέλη της ΕΕ για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων, υποστηρίζοντας πιο ενεργά τη συμμετοχή και τη σύμπραξη με την κοινωνία πολιτών, μεταξύ άλλων, μέσω ενός ειδικού εμβληματικού προγράμματος. Θα μπορούσε επίσης να συμπεριλάβει αυστηρότερες απαιτήσεις για τις συμπράξεις στους κανονισμούς για τα διαρθρωτικά ταμεία και να διασφαλίσει ότι η πτυχή αυτή θα αποτελέσει ουσιαστικό μέρος της αναθεώρησης του Πακέτου Ανάκαμψης. Σε αυτό το πλαίσιο θα θέλαμε να επισημάνουμε τις εμπειρίες των κοινωνικών κινήματων από τη συνεργασία με τις οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών και τις τοπικές κυβερνήσεις, με αποτέλεσμα την υιοθέτηση συγκεκριμένων αναπτυξιακών σχεδίων.

Προτείνουμε επίσης η τοπική δημοκρατία να αποτελέσει το κύριο θέμα της Ευρωπαϊκής εβδομάδας περιφερειών και πόλεων του επόμενου έτους, με τη συμμετοχή των τοπικών αρχών, των θεσμικών οργάνων της ΕΕ και της κοινωνίας πολιτών.

#3: Επαναφορά των διαύλων διαλόγου και του πολιτικού χώρου

Ενώ η αντιπροσωπευτική δημοκρατία πρέπει να διαφυλαχθεί ως βασική εγγύηση του κράτους δικαίου, μπορεί να συμβάλλει αποτελεσματικά στην οικοδόμηση εμπιστοσύνης μόνον εάν οι κοινοβουλευτικές συνελύσεις ή τα τοπικά συμβούλια είναι σταθερά σε θέση να αντιμετωπίζουν τις ανησυχίες των πολιτών μέσω ενός δομημένου διαλόγου.

Όπως τονίζεται στις καταληκτικές δηλώσεις της Διάσκεψης για το Μέλλον της Ευρώπης, η ΕΕ θα πρέπει να αναπτύξει μια «πλήρη πολιτική εμπειρία» για τους Ευρωπαίους, διασφαλίζοντας ότι η φωνή τους ακούγεται – ακόμη και μεταξύ των εκλογικών αναμετρήσεων – και ότι η συμμετοχή τους είναι αποτελεσματική. Επίσης, όπως υπογραμμίζεται, η συμμετοχή και η προηγούμενη εμπλοκή των πολιτών και της κοινωνίας πολιτών αποτελούν σημαντική βάση για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους. Στο δελτίο τύπου για την Έκθεση για το Κράτος Δικαίου 2022, η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι «...σε ορισμένα Κράτη Μέλη δεν υπάρχει ακόμη επίσημο πλαίσιο διαβούλευσης με τα ενδιαφερόμενα μέρη, γεγονός που προκαλεί ανησυχία, και οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις όπως ζητήματα χρηματοδότησης, αρνητική κριτική και περιορισμούς στο χώρο λειτουργίας τους».

Οι θεσμοί σε όλα τα επίπεδα πρέπει επίσης να είναι πιο ανοικτοί στη διαφωνία και την κριτική, αν θέλουν να εξασφαλίσουν μια πραγματική σύνδεση με τη βάση. Θα πρέπει να εμπιστεύονται περισσότερο αυτά τα κοινωνικά κινήματα και την κοινωνία των πολιτών εν γένει.

Για να αποκατασταθεί η εμπιστοσύνη, η ΕΕ και τα Κράτη Μέλη πρέπει να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν ευνοϊκές συνθήκες για την άνθηση της κοινωνίας πολιτών σε όλα τα επίπεδα, μεταξύ άλλων μέσω της παροχής επαρκούς χρηματοδότησης και της πρόσβασης σε πηγές

χρηματοδότησης. Θα πρέπει να υποστηρίξουν και να ενισχύσουν, με συμπληρωματικό τρόπο, όλα τα εργαλεία και τους μηχανισμούς για τη δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών.

Ειδικότερα, η ΕΕ θα πρέπει να ενισχύσει το Σχέδιο Δράσης της για τη Δημοκρατία, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη της συνέχειας της δημοκρατίας από το τοπικό επίπεδο στο επίπεδο της ΕΕ και αντίστροφα. Η ΕΕ θα πρέπει να στηρίζει συγκεκριμένες δράσεις, ξεκινώντας από το επίπεδο της ΕΕ, για την ανάπτυξη μιας νέας συμμετοχικής κουλτούρας, σχεδιάζοντας μια ειδική στρατηγική για τη δημοκρατική συμμετοχή και επανασχεδιάζοντας τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρά με τα κοινωνικά κινήματα, την κοινωνία πολιτών και τους πολίτες στο σύνολό τους.

Αυτό θα πρέπει να περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές για τη συμμετοχή, κατάρτιση για τους δημόσιους υπαλλήλους και μια ποικιλία καινοτόμων και συμπληρωματικών εργαλείων που θα αφορούν τον διάλογο με τα κοινωνικά κινήματα της κοινωνίας πολιτών και την ανάπτυξη άλλων μορφών συμμετοχής περισσότερο εστιασμένων στους πολίτες.

#4: Αναπτύσσοντας μια κουλτούρα συμμετοχής

Τα κοινωνικά κινήματα συμβάλλουν σημαντικά στην εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση λόγω του τρόπου οργάνωσής τους, του συμπεριληπτικού χαρακτήρα και της ικανότητάς τους να αποκεντρώνουν τη λήψη των αποφάσεων. Εξαιτίας της εποικοδομητικής δυσπιστίας τους, έχουν τη δυνατότητα να συμβάλλουν στην ανανέωση των δομημένων οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών και να ενεργοποιούν την αλλαγή των θεσμικών δομών.

Οι διαδικασίες λήψης των αποφάσεων θα κερδίσουν μόνο εάν γίνουν πιο διαφανείς σε όλα τα στάδια, σε όλους τους θεσμούς και τους

οργανισμούς. Η δυσπιστία πηγάζει συχνά από τα κενά στην πρόσβαση στη λήψη των αποφάσεων και ευνοεί τη διαφθορά. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής έχει επισημάνει, μέσω ερευνών και εκθέσεων, βασικές μεταρρυθμίσεις όσον αφορά τη διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων, όπως η διασφάλιση της πρόσβασης του κοινού στις προπαρασκευαστικές εργασίες του Συμβουλίου, η βελτίωση του έγκαιρου δημόσιου ελέγχου των εγγράφων της ΕΕ, και η μεταρρύθμιση των τριμερών διαλόγων στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης των αποφάσεων μεταξύ των τριών θεσμών.

Επιπλέον, οι υπεύθυνοι λήψης των αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα πρέπει να επενδύσουν στην επικοινωνία με τους πολίτες και την κοινωνία πολιτών. Η πανδημική κρίση έδειξε πως η κακή επικοινωνία μπορεί να οδηγήσει σε δυσπιστία. Οι συζητήσεις των εμπειρογνομόνων μας ανέδειξαν επίσης προβλήματα όπου ο διάλογος με τα κοινωνικά κινήματα ήταν προβληματικός λόγω της έλλειψης σαφήνειας σχετικά με το τι ήταν εφικτό από την άποψη των πόρων ή των νομικών πλαισίων, ή απλώς λόγω της προδιάθεσης των κυβερνήσεων ή των τεχνοκρατών να λαμβάνουν αποφάσεις μόνοι τους. Η ΕΕ θα μπορούσε να διευκολύνει την αμοιβαία μάθηση και να παρέχει τεχνική υποστήριξη στον τομέα αυτό μέσω της κατάρτισης των υπεύθυνων λήψης αποφάσεων.

Τα ευρήματά μας σχετικά με την εσωτερική λειτουργία των κοινωνικών κινήματων έδειξαν ότι η εμπειρογνομοσύνη και η επιστήμη μπορούν να υπηρετήσουν το δημόσιο συμφέρον σε ένα πανδημικό πλαίσιο, όπου παρατηρείται αυξανόμενη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στην επιστήμη. Ωστόσο, αναδεικνύουν επίσης την ανάγκη οι εκπρόσωποι του ακαδημαϊκού χώρου να αντιπαρατίθενται με άλλα μέρη στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού διαλόγου. Συνιστούμε την εκπόνηση ερευνητικών προγραμμάτων σε όλα τα επίπεδα για την περαιτέρω προώθηση και υποστήριξη της συνεργασίας μεταξύ πολιτών και

κοινωνίας πολιτών με τους ακαδημαϊκούς εμπειρογνώμονες και την ενθάρρυνση της έρευνας για το κοινό καλό.

Ερευνητικό υπόβαθρο: πειστήρια

Οι συστάσεις πολιτικής βασίζονται σε συγκριτικά ερευνητικά ευρήματα και σε έναν διάλογο εμπειρογνομόνων πάνω στις πολιτικές.

Τα πορίσματα της έρευνας είναι προϊόν συντονισμένης επιτόπιας έρευνας και ανάλυσης στις επτά χώρες της κοινοπραξίας EnTrust. Το πακέτο εργασίας καθοδηγήθηκε και συντονίστηκε από την Irena Fiket, από το Ινστιτούτο Φιλοσοφίας και Κοινωνικής Θεωρίας του Πανεπιστημίου του Βελιγραδίου, και την ομάδα της, και δημιούργησε ένα πλούσιο σύνολο δεδομένων που περιλαμβάνει τέσσερις ομάδες εστίασης ανά χώρα με μέλη κοινωνικών κινήματων. Σε κάθε συμμετέχουσα χώρα, επιλέχθηκαν δύο κοινωνικά κινήματα για την ανάλυση, με βάση τα κριτήρια που είχαν τεθεί προηγουμένως (εστίασαμε σε δημοκρατικά, ενεργά σήμερα κοινωνικά κινήματα, που ασχολούνται με παρόμοια θέματα, όπως η περιβαλλοντική υποβάθμιση, τα ανθρώπινα και κοινωνικοοικονομικά δικαιώματα). Οι ομάδες εστίασης πραγματοποιήθηκαν μεταξύ Μαρτίου 2021 και Μαΐου 2021· σε κάθε χώρα πραγματοποιήθηκαν δύο ομάδες εστίασης με τα «βασικά μέλη» των επιλεγμένων κοινωνικών κινήματων και δύο με τους «υποστηρικτές» των κινήματων. Με τη διάκριση μεταξύ «βασικών μελών» και «υποστηρικτών», θέλαμε να καταγράψουμε ένα ευρύ φάσμα στάσεων, προερχόμενων τόσο από άτομα που συμμετείχαν από κοντά σε όλες τις δραστηριότητες των κινήματων, όσο και από άτομα που ήταν περιστασιακοί υποστηρικτές και ένθερμοι συμπαθούντες.

Οι ομάδες εστίασης μας βοήθησαν να συλλέξουμε ποιοτικά συγκριτικά δεδομένα σχετικά με τις δυνατότητες των κοινωνικών κινήματων να κινητοποιούν τη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στους θεσμούς, να την αξιοποιούν παραγωγικά και τελικά να την μετατρέπουν σε νέες

πρακτικές οικοδόμησης «διαφωτισμένης εμπιστοσύνης». Επίσης, τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μας έδωσαν τη δυνατότητα να κατανοήσουμε τα εναλλακτικά οράματα των κοινωνικών κινημάτων για την Ευρώπη – ως πολιτικό και κοινωνικό χώρο – και τους εναλλακτικούς τρόπους (αν)οικοδόμησης της εμπιστοσύνης στους θεσμούς της. Συγκεντρώσαμε πληροφορίες για τον τρόπο με τον οποίο αυτά τα κοινωνικά κινήματα αλληλεπιδρούν με τις πιο καθιερωμένες οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών και τα πολιτικά κόμματα· διερευνήσαμε επίσης την κατανόησή τους για τη δημοκρατία, καθώς και τις απόψεις τους για το πως θα μπορούσαν να βελτιωθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης.

Συνολικά, τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν παρείχαν σημαντικές πληροφορίες για τη σχέση μεταξύ της δυναμικής εμπιστοσύνης /δυσπιστίας και της συμμετοχής σε κοινωνικά κινήματα και μας βοήθησαν να σχεδιάσουμε πρακτικές συστάσεις για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης στο στάδιο της εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών. Σε συνέχεια της έρευνάς μας διοργανώθηκε ένας διάλογος εμπειρογνομόνων για τις πολιτικές, στις 20 Ιουνίου 2022, ο οποίος βοήθησε στην περαιτέρω κατανόηση των μηχανισμών εμπιστοσύνης και δυσπιστίας και στον εντοπισμό πιθανών λύσεων ή βέλτιστων πρακτικών για την αποσαφήνιση αυτών των πολύπλοκων σχέσεων και στον προβληματισμό σχετικά με τον καλύτερο τρόπο αντιμετώπισής τους.

Βασικά ευρήματα

Τόσο τα ευρήματα της έρευνάς μας όσο και ο διάλογος εμπειρογνομόνων ανέδειξαν την πολυπλοκότητα των σχέσεων εμπιστοσύνης και δυσπιστίας. Μολονότι υπάρχουν ορισμένα ευρήματα που αναφέρονται σε συγκεκριμένες χώρες, η έρευνά μας υποδηλώνει την παρουσία γενικότερων τάσεων, προβλημάτων και πρακτικών που σχετίζονται με τα κοινωνικά κινήματα και την δυσπιστία.

A) Πρώτα απ' όλα, η πλειονότητα των κινήματων είναι οργανωμένη σε αποκεντρωμένες δομές. Όλα τα κινήματα εκτιμούν την

αποκέντρωση και την οριζοντιότητα, και δίνουν προτεραιότητα σε πρακτικές διαβούλευσης, ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζουν τα ζητήματα που προκύπτουν σε σχέση με το κατά πόσο είναι εφικτές και αποτελεσματικές τέτοιες δομές. Αντιλαμβάνονται τους εαυτούς τους ως πρωταγωνιστές των νέων πολιτικών πρακτικών, όπου η ισότητα και η συμπεριληπτικότητα είναι σημαντικές. Τα ευρήματά μας δείχνουν ότι η αποκέντρωση και η μη ιεραρχική οργάνωση των κοινωνικών κινήματων αποτελούν χαρακτηριστικά που προσελκύουν περισσότερο τους πολίτες, επειδή αισθάνονται πιο ενδυναμωμένοι και πρόθυμοι να εμπλακούν κοινωνικά σε οργανώσεις που καλλιεργούν την ανοικτότητα, τη συμπεριληπτικότητα και τη διαβούλευση.

B) Στις περισσότερες χώρες, η επικρατούσα θέση των κοινωνικών κινήματων είναι ότι η γενική εμπιστοσύνη είναι σημαντική για τη λειτουργία της κοινωνίας, ενώ η «τυφλή» ή «αφελής» εμπιστοσύνη παρουσιάζονται ως αρνητικές. Η εμπιστοσύνη αποτελεί τη βάση για κάθε πολιτική δράση, αλλά η άνευ όρων ή τυφλή εμπιστοσύνη στους θεσμούς ή στους εκπροσώπους τους αποκτά αρνητικό πρόσημο, καθώς μια ορισμένη δόση «υγιούς» δυσπιστίας στους θεσμούς είναι σημαντική για την κριτική σκέψη. Η γενική δυσπιστία προς τους θεσμούς είναι αρνητική κυρίως επειδή οδηγεί στην απάθεια των πολιτών και στην απροθυμία τους να εμπλακούν στην κοινωνική και πολιτική ζωή των κοινωνιών τους.

Γ) Τα κοινωνικά κινήματα εκφράζουν υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης στην εμπειρογνομοσύνη και την επιστήμη. Οι εμπειρογνώμονες προσφέρουν βιώσιμες και εφικτές προτάσεις πολιτικής τις οποίες ένα κίνημα μπορεί να προωθήσει περαιτέρω. Η επιστημονική γνώση βοηθά τα κινήματα να αποκτήσουν αξιοπιστία και νομιμοποίηση στη δημόσια σφαίρα. Ωστόσο, η πηγή της εμπειρογνομοσύνης δεν βρίσκεται μόνο στην επιστήμη, αλλά οικοδομείται και μέσω της πρακτικής των μελών του κινήματος. Ενώ ορισμένα κινήματα βασίζονται άμεσα στους (επιστημονικούς) εμπειρογνώμονες, άλλα δίνουν έμφαση στη δική τους εμπειρογνομοσύνη ως εμπειρογνώμονες-ακτιβιστές που απέκτησαν γνώσεις και δεξιότητες μέσω της

καθημερινής ενασχόλησης με τις πληττόμενες κοινότητες και τους θεσμούς. Αυτό σημαίνει ότι τα κινήματα αποτελούν επίσης πηγή εμπειρογνομosύνης που είναι πολύτιμη για την αντιμετώπιση των αναγκών των πολιτών. Τα κοινωνικά κινήματα υπογραμμίζουν ότι οι εμπειρογνώμονες δεν συμμετέχουν επαρκώς στη λήψη των αποφάσεων, πράγμα που σημαίνει ότι η πραγματική πολιτική δεν βασίζεται σε ακριβή δεδομένα.

Δ) Η συνεργασία των κοινωνικών κινήματων με κυβερνητικούς θεσμούς λαμβάνει χώρα κυρίως σε τοπικό επίπεδο και θεωρείται ότι έχει ασαφείς και επιζήμιες επιπτώσεις στην εμπιστοσύνη των πολιτών, ενώ η συνεργασία με μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι πολύ συχνή και μπορεί να βασίζεται σε κοινές αξίες και συνήθως θεωρείται ευεργετική για την εμπιστοσύνη των πολιτών. Τα κοινωνικά κινήματα πιστεύουν ότι οι κυβερνητικοί θεσμοί σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο μπορούν και πρέπει να κάνουν κάτι για να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Οι κύριες ιδέες περιστρέφονται γύρω από την ανάγκη οι τοπικοί και εθνικοί θεσμοί να είναι πιο ανοικτοί προς τους πολίτες, διαφανείς στις διαδικασίες λήψης των αποφάσεων, πιο υπεύθυνοι και υπόλογοι, καθώς και να επικοινωνούν πιο άμεσα με τους πολίτες, τα κοινωνικά κινήματα και άλλες πρωτοβουλίες πολιτών από τη βάση.

Ε) Τα κοινωνικά κινήματα μοιράζονται το αίτημα για ένα πιο συμμετοχικό και άμεσο μοντέλο δημοκρατίας. Αυτό πρέπει να επιτευχθεί με την αλλαγή του νομικού πλαισίου για την ενθάρρυνση της συμμετοχής και την καθιέρωση των εργαλείων για μια πιο άμεση και απλοποιημένη εμπλοκή των πολιτών. Τα κοινωνικά κινήματα καταγράφουν την έλλειψη προθυμίας των θεσμών και των εκπροσώπων τους να συνεργαστούν άμεσα με τους πολίτες, μια στάση αντιπαραγωγική, καθώς τόσο οι θεσμικές όσο και οι μη θεσμικές μορφές είναι ουσιώδεις για τη χρηστή δημοκρατική διακυβέρνηση. Η δημοκρατία αναζωογονείται μέσω της ισχυρής και ενεργής κοινωνίας πολιτών και της εμπλοκής των πολιτών σε κοινωνικά κινήματα, της συμμετοχής τους στη διατύπωση αιτημάτων (petitions), σε δημόσιες διαβουλεύσεις ή δημοψηφίσματα,

της υποψηφιότητάς τους σε εκλογές εκ μέρους πολιτικών κομμάτων, αλλά και της συμμετοχής τους σε διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις.

ΣΤ) Οι πολίτες στερούνται επίσης σωστής πληροφόρησης και πολιτικής παιδείας, γενικά. Μπορεί να περιορίζονται σημαντικά από τις κοινωνικές ανισότητες και επίσης να είναι επιρρεπείς στη λήψη αποφάσεων με βάση τα συναισθήματα και το θυμικό, γεγονός που θέτει πρόσθετη ευθύνη στους θεσμούς να σχεδιάσουν διαδικασίες λήψης αποφάσεων που να διασφαλίζουν τη μεγιστοποίηση της ορθολογικής διαβούλευσης. Σύμφωνα με τα κοινωνικά κινήματα, οι θεσμοί θα πρέπει να κάνουν περισσότερα για να προσεγγίσουν και να ενθαρρύνουν τους πολίτες να συμμετάσχουν στα κοινά. Οι θεσμοί θα πρέπει να ασχοληθούν με τη βελτίωση της εκπαίδευσης για την ιδιότητα του πολίτη και την πολιτική ζωή στις σύγχρονες κοινωνίες. Θα πρέπει επίσης να εργαστούν σκληρότερα για τη βελτίωση της πρόσβασης στην πληροφόρηση και της ποιότητας της. Το θεσμικό σύστημα θα πρέπει να μεταρρυθμιστεί ώστε να είναι περισσότερο διαφανές και φιλόξενο για τους πολίτες. Οι μορφές άμεσης συμμετοχής είναι επιθυμητές σε τοπικό επίπεδο, καθώς φέρνουν τις κοινωνίες πιο κοντά στη συμμετοχική δημοκρατία.

Ερευνητικές παράμετροι και πληροφορίες του έργου

Το έργο EnTrust χρηματοδοτείται από την ΕΕ στο πλαίσιο του προγράμματος «Έρευνα και Καινοτομία» Ορίζοντας2020 (συμφωνία επιχορήγησης αριθ. 870572). Οι συστάσεις και τα πορίσματα που παρουσιάζονται στο παρόν Ενημερωτικό Δελτίο Ευρωπαϊκής Πολιτικής βασίζονται στην έκθεση Integrated Report on the Role of Democratic Social movements, καθώς και σε έναν διάλογο εμπειρογνομώνων μεταξύ της ερευνητικής ομάδας και των ακόλουθων εμπειρογνομώνων/εκπρόσωπων φορέων: Adrien Licha, Ευρωπαϊκή Ένωση για την Τοπική Δημοκρατία (ALDA)- Alexandrina Najmowicz,

European Civic Forum· Gordana Rammert, Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της πόλης του Bielefeld και μέλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής των Περιφερειών – Πρόγραμμα Νέων Εκλεγμένων Πολιτικών· Helmut Scholz, Μέλος της Επιτροπής Συνταγματικών Υποθέσεων (AFCO) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου· Anelia Stefanova, CEE Bankwatch Network.

Η κοινοπραξία EnTrust αποτελείται από οκτώ ομάδες εταίρων που διεξάγουν δραστηριότητες έρευνας και διάδοσης σε επτά χώρες (Τσεχική Δημοκρατία, Δανία, Ελλάδα, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία και Σερβία) και σε επίπεδο ΕΕ. Το σχέδιο εργασίας της αποτελείται από επτά πακέτα εργασίας αφιερωμένα στη συστηματική ανάλυση και τον προβληματισμό διαφόρων πτυχών του θέματος:

1. Οι Θεωρητικές και Κανονιστικές Βάσεις της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας
2. Εμπιστοσύνη και Δυσπιστία στις Δημόσιες Πολιτικές στο Επίπεδο των Υπηρεσιών Πρώτης Γραμμής.
3. Ο Ρόλος των Δημοκρατικών Κοινωνικών Κινήματων στη Διαμόρφωση της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας
4. Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην Οικοδόμηση της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας: Πληροφόρηση ή Πόλωση;
5. Η Εξελικτική-ψυχολογική Προσέγγιση για την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία
6. Αξιολογώντας την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία των Πολιτών στη Διακυβέρνηση: Μορφές, Προσδιοριστικοί Παράγοντες, Συνέπειες και Διορθωτικά Μέτρα
7. Εκπολιτίζοντας την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία: Πρότυπα και Συστάσεις

Περαιτέρω πακέτα εργασίας θα επικεντρωθούν στη διάδοση, την αξιοποίηση και την επικοινωνία ερευνητικών, διαχειριστικών και δεοντολογικών ζητημάτων.

Περισσότερες πληροφορίες για το έργο EnTrust διατίθενται στη διεύθυνση:

www.entrust-project.eu.

Κοινοπραξία:

[Civil Society Europe](#) (Βρυξέλλες, Βέλγιο)

[Masaryk University](#) (Μπρνο, Τσεχική Δημοκρατία)

[Panteion University of Social and Political Sciences](#) Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών (Αθήνα, Ελλάδα)

[University of Belgrade, Institute of Philosophy and Social Theory](#) (Σερβία)

[University of Copenhagen](#) (Δανία)

[University of Siegen](#) (Γερμανία)

[University of Siena](#) (Ιταλία)

[University of Warsaw](#) (Πολωνία)

Carlotta Besozzi
Project partner
Civil Society Europe
Rue du Congrès 13,
1000 Brussels – Belgium

e-mail: contact@civilsocietyeurope.eu

Social Media Links

Επικοινωνία

Prof Dr Christian Lahusen
Project coordinator
University of Siegen
Department of Social Sciences
Adolf-Reichwein-Str. 2
57068 Siegen – Germany

e-mail: entrust@uni-siegen.de

Πληροφορίες Έργου

Τύπος Έργου: Συνεργατικό Έργο
Πρόσκληση: H2020 SC6 GOVERNANCE-01-2019: Εμπιστοσύνη στη Διακυβέρνηση
Ημερομηνία έναρξης: Φεβρουάριος 2020
Διάρκεια: 48 μήνες
Συντονιστής: Prof. Dr. Christian Lahusen, University of Siegen
Σύμβαση Έργου: 870572
Προϋπολογισμός Έργου που χρηματοδοτείται από την ΕΕ: € 2,978,151.25

Το έργο αυτό έλαβε χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Έρευνα και την Καινοτομία «Ορίζοντας 2020» βάσει της Σύμβασης Έργου υπ' αριθ. 870572. Το περιεχόμενο αυτής της έκδοσης αποτελεί αποκλειστική ευθύνη των συγγραφέων και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τη γνώμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

www.entrust-project.eu